

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ & ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Υπεύθυνη ύλης: Ερ. Ζέλλιου - Μαστοροκώστα, εκπαιδευτικός
Ν. Μάνου 18, Θεσσαλονίκη

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Βασίλειος Ν. Πάππας, δικηγόρος,
πρ. βουλευτής Νομού Χαλκιδικής

Α' ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ: Ερατώ Ζέλλιου-Μαστοροκώστα,
εκπαιδευτικός

Β' ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ: Πέτρος Ζαγκλιβερινός,
εκπαιδευτικός

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ: Νικόλαος Μερτζιμέκης,
αρχαιολόγος

ΕΙΔ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ: Ευδοκία-Δούκαινα Οικονόμου,
εκπαιδευτικός

ΤΑΜΙΑΣ: Νικόλαος Γιαννόπουλος,
τραπεζικός υπάλληλος

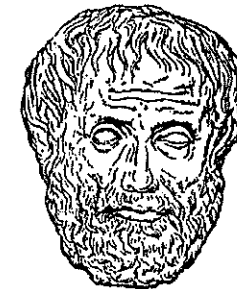
ΥΠ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ: Δημήτριος Χαδαλής,
επιχειρηματίας

ΥΠ. ΔΗΜ. ΣΧΕΣΕΩΝ: Νεκτάριος Ζαμπούνης,
ιδιωτικός υπάλληλος

Ετήσια συνδρομή: 10€ Επιστολές, εμβάσματα: Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Χαλκιδικής
ΑΛ. ΣΒΩΛΟΥ 10 • ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 546 22, ΤΗΛ. & FAX: 2310226170
www.ilechalkidiki.gr - email: istolaohal@gmail.com

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Πανηγυρικό τεύχος
αφιερωμένο στα 100 χρόνια
από την Απελευθέρωση του Αγίου Όρους

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ & ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2011 - 2012 • ΤΕΥΧΗ 56 - 57

Bcd: 11153 964

Από
B 02009
23/4/2014
30717

4935a

Πατάπιος μοναχός Καυσοκαλυβίτης
Βιβλιοθηκάρχιος Ἱ. Σκήτης Καυσοκαλυβίων
Δρ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Τά τοιχογραφημένα παρεκκλήσια
τῆς Σκήτης Καυσοκαλυβίων
(19ος - ἀρχές 20οῦ αἰ.)

Στή μελέτη μας αὐτή, πού ὀλοκληρώθηκε σέ τρία μέρη, γίνεται μία περιδιάβαση στά τοιχογραφημένα παρεκκλήσια τῆς ἀγιορειτικῆς σκήτης Ἀγίας Τριάδος Καυσοκαλυβίων, τά ὁποῖα ἱστορήθηκαν τήν περίοδο ἀπό τόν 17ο ὡς τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. Περιγράφοντας συνοπτικά τό εἰκονογραφικό πρόγραμμα κάθε παρεκκλησίου, ἐπισυνάπτονται οἱ ὑπάρχουσες ἱστορικές εἰδήσεις γιά τούς κτίτορες καθώς καί τούς ζωγράφους πού τά ἱστόρησαν. Τό πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας¹, ἀφοροῦσε στά παρεκκλήσια τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κελίου τοῦ Ἀγίου Νείλου (α' μισό 17ου αἰ.), τό παρεκκλήσι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς ὁμώνυμης Καλύβης (1777) καθώς καί τό παρεκκλήσι τῆς Καλύβης τοῦ Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Καυσοκαλύβη (18ος αἰ.). Ἐνα δεύτερο μέρος², ἀφοροῦσε στίς τοιχογραφίες τοῦ κατάγραφου παρεκκλησίου τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου τῆς Καλύβης τοῦ Ἀγίου Ἀκακίου (1759), τῆς ἀρχαιότερης καλύβης τῆς Σκήτης.

Στό παρὸν τρίτο μέρος θά συνεχίσουμε καί θά ὀλοκληρώσουμε τήν περιδιάβασή μας στά τοιχογραφημένα παρεκκλήσια

1 Παταπίου μοναχοῦ Καυσοκαλυβίτου, «Τά τοιχογραφημένα παρεκκλήσια τῆς Σκήτης Καυσοκαλυβίων. Μέρος Α' (17ος-18ος αἰ.)», *Μακεδονικά* 36 (2007) 65-96.

2 Παταπίου μοναχοῦ Καυσοκαλυβίτου, *Ὅσιος Παρθένιος ὁ Σκούρτος, ὁ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγρᾶφων. Ὁ Βίος καί τό ζωγραφικό του ἔργο*, ἔκδ. Πανευρυτανική Ἐνωση, Αθήνα 2010, σ. 101-125.

τών Καυσοκαλυβίων με την συνοπτική μας αναφορά σέ έργα πού φιλοτεχνήθηκαν αργότερα, τό πρώτο μισό του 19ου αϊ. καί τίς αρχές του 20ού. Έτσι αναφερόμαστε στό κατάγραφο παρεκκλήσιο των Αγίων Αποστόλων τής όμώνυμης Καλύβης, καθώς καί στά μερικώς τοιχογραφημένα παρεκκλήσια των Καλυβών του Αγίου Εύσταθίου, του Αγίου Γεωργίου Ίωασαφαιών, του Γενεσίου τής Θεοτόκου, τής Κοιμήσεως τής Αγίας Άννης, των Αγίων Πάντων καί τής Ζωοδόχου Πηγής.

Παρεκκλήσι τής Καλύβης του Αγίου Εύσταθίου

Η τάση για έπιστροφή στά βυζαντινά πρότυπα, κυρίως τής Παλαιολόγειας εποχής, πού παρατηρήθηκε κατά τον 18ο αϊ., κυρίως μέσα από την διδασκαλία καί τό ζωγραφικό έργο του άγιορείτου ιερομονάχου Διονυσίου του εκ Φουρνά, δέν περιορίστηκε μόνο στά έργα ζωγραφικής αλλά έφαρμόστηκε καί σέ κτίρια πού ανεγέρθηκαν στον Άθωνα την περίοδο αυτή. Σ' αυτά είναι φανερή ή προσπάθεια για απόδοση άρχιτεκτονικών τύπων έμπνευσμένων από την βυζαντινή παράδοση, σέ αντίθεση με την προηγούμενη καί άμέσως επόμενη περίοδο, κατά την όποία υιοθετούνται πρότυπα από την τρέχουσα κοσμική άρχιτεκτονική³. Τό παρεκκλήσι του Αγίου Εύσταθίου τής όμώνυμης Καλύβης στά Καυσοκαλύβια⁴, αξιόλογο δείγμα λογίας άρχιτεκτονικής του 18ου αιώνα, θά μπορούσε νά αναφερθεί σάν παράδειγμα τής παραπάνω τάσης.

Ο τύπος του παρεκκλησιού είναι λίγο ασυνήθιστος στό Άγιον Όρος (εικ. 1). Πρόκειται για ύψηλου έπιπέδου άρχιτεκτονική πού συνδυάζει παραδοσιακά στοιχεία με τό όψιμο μπα-

3 Κυριακούδη Ε., «Η μνημειακή ζωγραφική στή Θεσσαλονίκη καί τό Άγιον Όρος, τό 18ο αϊ. Αισθητικές αναζητήσεις καί τεχνολογικά ρεύματα», *Θεσσαλονικέων πόλις* 4 (2001) 145.

4 Για την Καλύβη αυτή βλ. Παταπίου μοναχού Καυσοκαλυβίτου, «Ίερές Καλύβες τής Σκήτης Καυσοκαλυβίων. Μέρος Β'», *Άθωνίτης* 69 (2009) 2, 6.

ρόκ. Παρόμοιας άρχιτεκτονικής με τό παρεκκλήσι του Αγίου Εύσταθίου είναι ό ναός του Αγίου Άνδρέα πού βρίσκεται στή βατοπαιδινή Σκήτη του Αγίου Άνδρέα (Σεράϊ), στίς Καρυές⁵.

Τό παρεκκλήσι του Αγίου Εύσταθίου είναι διακοσμημένο με στοιχεία μπαρόκ (βιτρώ παράθυρα, ζωγραφικά κοσμήματα σέ ρυθμό «άνατολικού ροκοκό» σέ διάχωρα, περίτεχνα

5 Τό Κελί του Αγίου Αντωνίου, ύπήρχε ήδη από τό 1614, ενώ τό 1652, μαζί με τό ναό του Αγίου Αντωνίου, ανακαινίστηκε πρώτα από τον πρ. οικουμενικό πατριάρχη Αθανάσιο Γ' τον Πατελάρο (1597-1654). Στή συνέχεια, στά 1768, τό Κελί ανακαινίστηκε εκ βάθρων ό πατριάρχης Σεραφείμ Β' ό Ακαρνάν (1757-1761), γνωστός για τά φιλελευθέρια του ενδιαφέροντα, ανακατασκευάζοντας τό σέ νέο κτίριο, στό όποιο πρόσθεσε καί νέο ναό, πού τον αφιέρωσε από κοινού στον Απόστολο Άνδρέα καί τον Άγιο Αντώνιο. Αξίζει νά σημειώσουμε ότι ό Σεραφείμ, ως Πατριάρχης, ήταν εκείνος πού καθιέρωσε τή μνήμη του Αποστόλου Άνδρέου ως θρονική έορτή του Πατριαρχείου. Σύμφωνα με ύπέρθεση επιγραφής, ό άρχιτέκτονας πού σχεδίασε καί έκτισε τό ναό του Αγίου Άνδρέα ήταν ό μοναχός Παχώμιος από την Χίο. [Για τό ναό αυτό βλ. Πολυβίου Μ., «Ο ναός του Πατριάρχη Σεραφείμ του Β' στή σκήτη του Αγίου Άνδρέου των Καρυών», *Έκκλησίες στήν Ελλάδα μετά την Άλωση, Churches in Greece 1453-1850*, Αθήνα (Ντνα Press) 1998, σ. 207-228 (όπου αναλύεται επιστημονικά ή άρχιτεκτονική του ναού). *Ίερά Σκήτη Αγίου Άνδρέου, Σεράγιον* (ύπό Άρχιμ. Παύλου, Δικαίου τότε τής Σκήτης), Άγιον Όρος 1999. Κυριακούδη Ε., *Η μνημειακή ζωγραφική*, ό.π., σ. 163.]

Ο άρχιτεκτονικός τύπος τόσο του ναού του Αγίου Αντωνίου όσο καί του παρεκκλησιού του Αγίου Εύσταθίου μπορεί νά όρισθεί ως τρίχωρος ψευδοτριόκωχος έγγεγραμμένος με επί όκταγωνικής στηριξέως άσπίδα (Βαφειάδη Κ., «Τοιχογραφίες στίς Καρυές του Αγίου Όρους από τό 15ο έως τίς αρχές του 19ου αϊ.», *Δελτίον τής Χριστιανικής Αρχαιολογικής Έταιρείας*, περίοδος Δ' ΚΕ' (2004) 49). Οί ναοί είναι διαρθρωμένοι σέ λιτή, κυρίως ναό καί άγιο Βήμα. Ο κύριος ναός καί των δύο παρεκκλησιών διαθέτει δύο άβαθεις πλευρικές κόγχες, στά βόρεια καί νότιά του. Τό καυσοκαλυβίτικο παρεκκλήσι διαφοροποιείται από τό ναό του Σεραγιού μόνο στό ότι ό τρούλος πού ύπάρχει στό κέντρο τής Λιτής είναι ύπέροστος, στό ότι από τά τέσσερα ύποστυλώματα μεταξύ Λιτής-κυρίως ναού, τά δύο φέροντα είναι πεσοοί καί όχι κίονες καί στό ότι τό ιερό του είναι έξωτερικά άκογχο (Πολυβίου Μ., *Ο ναός του Πατριάρχη Σεραφείμ του Β'*, ό.π., σ. 218).

μπαρόκ μαρμαροθετήματα κ.ά.), πού είναι ένας συνδυασμός ανατολίτικου μπαρόκ από την Κωνσταντινούπολη και του ευρωπαϊκού από τις παραδουνάβιες χώρες και τόν όποιον γνώριζαν καλά οι Άγιορείτες με τις συχνές εκεί μετακινήσεις τους⁶.

Ένα από τά ενδιαφέροντα μορφολογικά στοιχεία του παρεκκλησίου του Άγίου Εύσταθίου είναι τά γύψινα διακοσμητικά μπαρόκ πλαίσια (φεγγίτες) πού περιβάλλουν τόσο τά παράθυρα του βόρειου και νότιου τοίχου όσο και τά παράθυρα και τά ψευδοπαράθυρα του τρούλου. Εξχωριστής όμορφιάς επίσης είναι τά γραπτά πλαίσια πού μμούνται τά ανάγλυφα δυτικά γύψινα και πού δίνουν την ψευδαίσθηση τρίτης διάστασης, τά δρακόσχημα έπιμήκη ξυλόγλυπτα στηρίγματα των φανών, τά μαρμάρινα μανουάλια, πού αρχικά βρισκόνταν στό Κυριακό καθώς και ή μαρμάρινη έπιτραπέζια φιάλη Άγιασμού εντός του άγιου Βήματος.

Στό έσωτερικό της Καλύβης, στον έξωτερικό δυτικό τοίχο του ναού πού είναι άφιερωμένος στους άγιους Εύστάθιο, Νικόλαο και Τίμο Πρόδρομο, υπάρχει ή παρακάτω λιθανάγλυφη έπιγραφή:

6 Τά στοιχεία αυτά παρατηρούνται και στό ναό του Άγίου Αντωνίου του Σεραγιού. Είναι μάλιστα κατά τή γνώμη μας πολύ πιθανόν τό κτίσιμο και των δύο ναών νά ανέλαβε τό ίδιο συνεργείο. Στην άποψη μας αυτή συνηγορεί και τό γεγονός ότι, σύμφωνα μέ έπιγραφή πού βρίσκεται στον έξωτερικό δυτικό τοίχο του ναού του Άγίου Εύσταθίου, τό κτίσιμο του ναού ολοκληρώθηκε στά 1767, έποχή πού άρχισε και ή άνέγερση του ναού του Σεραγιού. Από όρισμένους έρευνητές άναφέρεται άλλωστε ό αρχιτέκτονας του ναού του Σεραγιού, Χιώτης μοναχός Παχώμιος, ως αρχιτέκτονας και του ναού του Άγίου Εύσταθίου (Πεντζίκη Γ., *Άγιον Όρος*, τ. 2, Αθήνα 2003, σ. 168). Σύμφωνα δέ μέ προφορικές πληροφορίες, στό άρχείο της Μεγίστης Λαύρας σώζονται ειδήσεις ότι τό ναό του Άγίου Εύσταθίου τόν έκτισαν Σκοπελίτες οικοδόμοι. Δέν είναι ίσως τυχαίο ότι, σύμφωνα πάλι μέ προφορικές πληροφορίες από τό άρχείο της Μεγίστης Λαύρας, τεχνίτες από τή Σκόπελο έκτισαν λίγες δεκαετίες άργότερα (1804) και τή Λιτή του Κυριακού, της οποίας κτίτορας ήταν ό ίδιος μέ αυτόν του παρεκκλησίου του Άγίου Εύσταθίου, δηλ. ό ιερομόναχος Τιμόθεος ό Καπαδόκης. Φαίνεται μάλιστα ότι τήν έποχή εκείνη πολλοί μαστόροι από τή Σκόπελο έκτελούσαν οικοδομικές έργασίες στον Άθω (Καλλιανού Κων. πρεσβ., *Σχέσεις Σκοπέλου και Άγίου Όρους 17ος-19ος αι. Μία πρώτη προσέγγιση στό θέμα*, Αθήνα 1996, σ. 31).

† ΠΡΟΔΡΟΜΕ ΝΙΚΟΛΕΩΣ ΤΕΡΑΤΟΥΡΓΟΝ ΟΝ ΕΜΜΕΝΑΙ ΕΙΠΑΣ ΜΟΥΣΟΠΟΝΩ ΑΝΟΒΛΩ, ΟΛΒΟΝ ΔΩΚΑ ΠΡΟΣ ΟΝ ΗΤΕΙΣ / ΤΗΝ ΑΝΤΕΚΤΙΣΙΝ, ΘΥΜΗΡΗ ΩΡΑ ΤΙΣΑΙ / ΝΑΟΝ ΑΕΙΡΑΜΕΝΟΙΝ ΜΑΚΑΡΙΩ ΑΓΑΠΙΩ ΗΥΝ / ΕΥΜΠΟΛΙΤΑΙΝ ΘΕΙΟΥ ΑΓΟΡΗΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΙΟ / ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΟΣ ΟΙΔΕ ΠΟΛΟΥ ΤΕ ΓΕΗΣΤΕ ΑΡΗΤΑ / ΚΑΜΠΤΕΤΑΙ ΟΝ ΛΟΥΣΑΣ ΔΙΝΗΣΙΝ ΙΟΡΔΑΝΟΥ ΙΡΑΙΣ / ΕΥΧΕΤΑΙ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΕΥΝ ΕΜΟΙ ΤΑΔΕ ΤΟΥ ΓΕΝΗΤΕ.⁷

Στά άριστερά της έπιγραφής υπάρχει λιθανάγλυφος μαρμάρινος σταυρός και από κάτω ή χρονολογία: ΑΨΕΖ [1767]⁸.

Στήν άψίδα του τόξου πού χωρίζει τή μικρή Λιτή από τόν κυρίως ναό υπάρχει ζωγραφισμένη, εντός μπαρόκ πλαισίου, ή έξής έπιγραφή:

ΕΚΤΙΣΘΗ Ο ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 1768 ΠΑΡΑ ΑΓΑΠΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΙΜΟΘΕΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ⁹ ΤΩΝ ΕΚ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ / ΕΙΣ ΤΟΥΣ 1820 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ Α' ΕΓΙΝΕΝ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ ΜΕΓΑΛΗ ΝΕΡΟΠΟΝΤΙΑ.¹⁰

Στή θέση του σημερινού παρεκκλησίου υπήρχε παλαιότερο άφιερωμένο στον Τίμο Πρόδρομο. Σύμφωνα μέ τήν χειρόγραφη και προφορική παράδοση της Σκήτης, όταν ολοκληρώθηκε στα 1767 ή άνέγερση του νέου παρεκκλησίου, οι κτίτορές του

7 Παταπίου μοναχού Καυσοκαλυβίτου, «Έπιγραφές της σκήτης Αγίας Τριάδος Καυσοκαλυβίων», *Παρνασσός ΝΒ'* (2010) 248, έπιγρ. 184.

8 Παταπίου μοναχού, *Έπιγραφές*, ό.π., σ. 248, έπιγρ. 183.

9 Ο ιερομόναχος Τιμόθεος, από τήν Καισάρεια της Καπαδοκίας, φρόντισε έπιπλέον και για τήν άνέγερση του έσωνάρθηκα του Κυριακού της Σκήτης. Τό όνομά του αναγράφεται στον πίνακα συνδρομητών της πρώτης εκδόσεως του *Πηδαλίου* από τόν άγιο Νικόδημο τόν Άγιορείτη (Βενετία 1800, σ. 551). Περί αυτόν βλ. Παταπίου μοναχού Καυσοκαλυβίτου, *Άγιασμένες μορφές των Καυσοκαλυβίων. Από τόν όσιο Μάξιμο ως τόν γέροντα Πορφύριο*, Άγιον Όρος 2013³, σ. 118-120.

10 Παταπίου μοναχού, *Έπιγραφές*, ό.π., σ. 249, έπιγρ. 185.

ἀποφάσισαν νά τό ἀφιερῶσουν στόν ἅγιο Εὐστάθιο. Τήν ὥρα ὅμως πού συζητοῦσαν γιά τή νέα ὄνομασία τοῦ παρεκκλησίου, ἔπεσε ἀπό τό προσκυνητάρι ἡ μικρή φορητή εἰκόνα τοῦ Γενεθλίου τοῦ Τιμίου Προδόμου, πού ἦταν καί ἡ κύρια ἐφέστιος τοῦ παλαιοῦ παρεκκλησίου καί σχίστηκε στά δύο. Ὁ Τίμος Πρόδρομος ἔδειξε ἔτσι τή δυσαρέσκεία του, μέ ἀποτέλεσμα οἱ πατέρες νά ἀφιερῶσουν τό νέο παρεκκλήσι στόν ἅγιο Εὐστάθιο, τόν Τίμο Πρόδρομο ἀλλά καί τόν ἅγιο Νικόλαο, τόν ὁποῖον ἔβαλαν ὡς μεσίτη προκειμένου νά «ἔξευμενιστεῖ» ὁ Βαπτιστής τοῦ Κυρίου.

Στό μεγάλης ἀξίας περίτεχνο ξυλόγλυπτο τέμπλο τοῦ παρεκκλησίου, οἱ δεσποτικές εἰκόνες τοῦ ἔτους 1768 εἶναι ἐνυπόγραφα ἔργα τοῦ ζωγράφου Κωνσταντίνου τοῦ ἐκ Κορυτσᾶς¹¹.

Στό περικαλλές αὐτό παρεκκλήσι ἀγιογραφημένα εἶναι ἐλάχιστα τμήματα καί αὐτά σέ μεταγενέστερη ἐποχή, μέ ἀναγεννησιακή τεχνοτροπία. Ἀντίθετα, πολλές καί ἐνδιαφέρουσες εἶναι οἱ ζωγραφικές ἀνεικονικές διακοσμήσεις στό παρεκκλήσι (εἰκ. 2), πού προέρχονται ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἀνοικοδόμησης τοῦ παρεκκλησίου καί οἱ ὁποῖες δίνουν τήν ψευδαίσθηση τρίτης διάστασης καθώς καί τά ἀνάγλυφα δυτικότεροπα γύψινα πλαίσια πού περιβάλλουν τά παράθυρα καί τούς φεγγίτες τοῦ τρούλου.

Στό παρεκκλήσι ἱστορημένα εἶναι μόνο τά λοφία τοῦ τρούλου, στά ὁποῖα εἰκονίζονται οἱ εὐαγγελιστές (εἰκ. 3). Ἡ ἀγιογράφηση μάλιστα πού εἰκονίζει ἕναν ἀπ' αὐτούς δέν ὀλοκληρώ-

11 Περί τῶν ἐκ Κορυτσᾶς ζωγράφων Ἀθανασίου καί Κωνσταντίνου βλ. ἐνδεικτικά: Τσιγᾶρα Γ., *Οἱ ζωγράφοι Κωνσταντίνος καί Ἀθανάσιος ἀπό τήν Κορυτσᾶ. Τό ἔργο τους στό Ἅγιον Ὅρος* (διδακτ. διατριβή), Ἀθήνα 2003, ὅπου καί ἀναλυτική βιβλιογραφία. Γιά τά ἔργα αὐτά τοῦ Κωνσταντίνου πού βρισκονται στό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου καθώς καί ἄλλες ἀγνωστες φορητές εἰκόνες τῶν ἀδελφῶν ζωγράφων, ἐντός καί ἐκτός Ἁγίου Ὁρους, βλ. τήν μελέτη μας, «Σχέσεις Μοσχοπόλεως καί Ἁγίου Ὁρους. Οἱ περιπτώσεις τοῦ Βίου τοῦ δαιομάρτυρος Νικοδήμου καί τοῦ ἔργου τῶν ζωγράφων Κωνσταντίνου καί Ἀθανασίου ἀπό τήν Κορυτσᾶ καί Δαβίδ ἀπό τή Σελενίτζα», *Ἡπειρωτικό Ἡμερολόγιο ΛΑ'* (2012) 5-60.

ῆθε ποτέ καί παραμένει ἡμιτελής. Στόν τρούλο δέν εἰκονίζεται ὁ Παντοκράτορας ἀλλά ἀστερόσχημη ἀνθική μπαρόκ σύνθεση. Οἱ λιγοστές τοιχογραφίες τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου, πού εἶναι ἀνυπόγραφες, ἀποδίδονται στό χρωστήρα τοῦ ἐργαστηρίου τῆς ἴδιας τῆς Καλύβης τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου, τοῦ ὁποῖου προΐστατο ὁ ἱεροδιάκονος Χρυσόστομος ἐκ Χανίων, ὑποτακτικός τοῦ μοναχοῦ Γρηγορίου Παπαγεωργίου, πού καταγόταν ἀπό τόν Βόλο¹². Τό ἐργαστήριό φαίνεται ὅτι τό ἴδρυσε ὁ ἱερομόναχος Θεοφάνης, πού καταγόταν καί αὐτός ἀπό τόν Βόλο. Ὁ ἱεροδ. Χρυσόστομος εἶχε μάθει τήν τέχνη ἀπό τόν μοναχό Ζαχαρία († 1943) τῆς Καλύβης τῶν Ἀρχαγγέλων τῶν Καυσοκαλυβίων¹³. Τά ἔργα τοῦ ἐργαστηρίου ὑπογράφονταν ὡς «Γρηγορίου μοναχοῦ» ἢ «Ἀδελφότητος Θεοφαναίων».

Ἡ ἱστορία τῶν εὐαγγελιστῶν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου ἀνάγεται τήν περίοδο 1920-1925. Τό γεγονός ὅτι ἡ ἱστορία ἑνός ἀπό τούς τέσσερις εὐαγγελιστές ἔμεινε ἡμιτελής ἐρμηνεύεται ἀπό τήν αἰφνίδια καί ὀριστική ἀναχώρηση τοῦ ἱεροδιακόνου Χρυσοστόμου ἀπό τό Ἅγιον Ὅρος στόν κόσμο.

Παρεκκλήσι τῆς Καλύβης τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων

Στό παρεκκλήσι τῶν Ἁγίων Δώδεκα Ἀποστόλων τῆς ὁμώνυμης καλύβης τῆς σκήτης Καυσοκαλυβίων, θά ἀναφερθοῦμε στή συνέχεια ἀκροθιγῶς.

Τό παρεκκλήσι αὐτό, ὅπως καί ἐκεῖνα τῶν περισσότερων καλυβῶν τῆς Σκήτης, ἀποτελοῦν πρὸς τά ἀνατολικά προ-

12 Περισσότερα γιά τό ἐργαστήριό αὐτό βλ. Παταπίου μοναχοῦ Καυσοκαλυβίτου, «Τά εἰκονογραφικά ἐργαστήρια τῆς Σκήτης Καυσοκαλυβίων (19ος-20ός αἰ.), *Πρακτικά Β' Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου Νεοελληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Τέχνης* (Ἀθήνα, Βυζαντινὸ καί Χριστιανικὸ Μουσεῖο, 26-27 Νοεμβρίου 2010), Ἀθήνα 2012, σ. 425-426.

13 Γιά τό μοναχό Ζαχαρία καί τό ἔργο του βλ. Παταπίου μοναχοῦ Καυσοκαλυβίτου, *Τά εἰκονογραφικά ἐργαστήρια*, ὁ.π., σ. 423-424.

εκτάσεις του κεντρικού διώροφου κτιρίου της Καλύβης (εικ. 4). Κτίτορας του παρεκκλησίου είναι, σύμφωνα με τις επιγραφές, ο εκ Λέσβου καταγόμενος μοναχός Βενιαμίν¹⁴.

Στό εξωτερικό του ναού υπάρχουν οι εξής επιγραφές, που μās πληροφορούν για την ανέγερσή του: α) σέ γωνιακό λίθο του ανατολικού τοίχου «1854»¹⁵ β) στον βόρειο τοίχο, μαρμάρινη έντοιχισμένη επιγραφή κάτω από σταυρό «1854 / ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ Α / Ο ΚΤΙΤΟΡ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΑΥΤΗΣ ΒΕΝΙΑΜΙΝ Μ»¹⁶ γ) στό νότιο τοίχο, μαρμάρινη έντοιχισμένη επιγραφή, κάτω από σταυρό μοναχικού σχήματος «ΕΝ ΕΤΙ 1854 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ Α / Ο ΚΤΙΤΟΡ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΒΕΝΙΑΜΙΝ Μ»¹⁷ δ) στην εμπρόσθια όψη του μαρμάρινου χωνευτηρίου, εντός του ιερού Βήματος, σκαλισμένη ή επιγραφή:

14 Στό κάτω μέρος της φορητής εικόνας των άγιων Δώδεκα Αποστόλων διαβάζουμε την εξής επιγραφή, που μās πληροφορεί για την καταγωγή του κτίτορα: ΔΑ-ΠΑΝΗ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΙΑΣ ΑΥΤΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΕΚ ΝΗΣΟΥ ΜΗΤΥΛΙΝΗΣ / ΧΕΙΡ ΙΑΚΩΒΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΕΝ ΕΤΕΙ 1861 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΙΙ (Παταπίου μοναχού, *Επιγραφές*, ό.π., σ. 256, έπιγρ. 228). Στή Μεγίστη Λαύρα, έσωτερικά της πύλης εισόδου, υπάρχει εικόνα της Παναγίας βρεφοκρατούσας που περιβάλλεται από τούς κτίτορες της Μονής αυτοκράτορες Νικηφόρο Φωκά και Ιωάννη Τσιμισκή «διά χειρός Ιακώβου μοναχού Κουσοκαλυβίτου 1887» (βλ. Millet G.-Pargoire J.-Petit L., *Recueil des Inscriptions Chretiennes de l' Athos*, Paris 1904 (φωτοαναστατική ανατύπωση «Αγιορειτική Έστια», Θεσσαλονίκη 2004), σ. 138, άρ. 415). Πρόκειται προφανώς για τό μοναχό «Ιάκωβο ζωγράφο» († 1899), γέροντα της Καλύβης της Υπαπαντής των Κουσοκαλυβίων, καταγόμενο από τό Φερτέκιό της έπαρχίας Ιονίου Μικράς Ασίας, ό όποιος τό 1883, όντας Δικαίος της Σκήτης Κουσοκαλυβίων άντέγραψε και συμπλήρωσε τό «Βραβείο» δηλ. τόν Κώδικα κτιτορικών όνομάτων του Κυριακού, που είναι ό κώδ. 233 της Βιβλιοθήκης του Κυριακού των Κουσοκαλυβίων (βλ. Παταπίου μοναχού Κουσοκαλυβίτου, *Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων του Κυριακού της Σκήτης Αγίας Τριάδος Κουσοκαλυβίων*, έκδ. Άντ. Σταμούλης, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 322. Για τό ζωγράφο αυτό και τό έργο του βλ. Παταπίου μοναχού, *Τά εικονογραφικά έργαστήρια*, ό.π., σ. 413-414). Φορητή εικόνα του όσιου Βενιαμίν, προστάτου του κτίτορος, έργο, τό πιθανότερο, του ζωγράφου του παρεκκλησίου, υπάρχει στό τέμπλο του ναού, σέ ζώνη κάτω από τίσ δεσποτικές εικόνες (ποδέα).

15 Παταπίου μοναχού, *Επιγραφές*, ό.π., σ. 255, έπιγρ. 220.

16 Αυτόθι, έπιγρ. 221.

17 Αυτόθι, έπιγρ. 222.

«ΕΝ ΕΤΕΙ 1854 ΟΚΤ. 27 Ο ΚΤΙΤΟΡ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΜΟΝΑΧΟΣ»¹⁸.

Στό έσωτερικό του παρεκκλησίου, πάνω από την πύλη του ναού και κάτω από την παράσταση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, βρίσκουμε κτιτορική επιγραφή σέ δύο τμήματα, που μās πληροφορεί για τόν ιστοριογράφο του ναού: (άριστερά) «Ο ΠΑΡΩΝ ΘΕΙΟΣ ΚΑΙ ΙΕΡΩΤΑΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΙΒ' ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΕΚΤΙΣΘΗ ΕΝ ΕΤΕΙ 1854 /

(δεξιά) ΙΣΤΟΡΗΘΕΙ: 1855 ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΟΣΙΩΤΑΤΟΥ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΜΟΝΑΧΟΥ ΣΥΝ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΙΑΣ ΑΥΤΟΥ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΙΩ[ΑΝΝΟΥ] εκ σελίτσης του σισανίου».¹⁹ (εικ. 5)

Ζωγράφο από τόν ίδιο τόπο καταγωγής (Σελίτζη της έπαρχίας Σισανίου)²⁰, τόν Μανουήλ Γεωργίου, βρίσκουμε και στή Μεγίστη Λαύρα, όπου έχει ιστορήσει τό παρεκκλήσι των άγιων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, στή βόρεια πλευρά του Καθολικού²¹ καθώς και τή Λιτή του καθολικού της ίδιας μονής²² και

18 Αυτόθι, έπιγρ. 223.

19 Παταπίου μοναχού, *Επιγραφές*, ό.π., σ. 255-256, έπιγρ. 224.

20 Για τούς ζωγράφους από την περιοχή της Σελίτσης (Έρατύρας) βλ. Βαρσαμίδα Αθ., *Η κοινωνική και οικονομική ζωή της Έρατύρας (Σελίτσας) τό 19ο και στίς άρχές του 20ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 43-44. Του ίδιου, *Συμβολή στή μελέτη της λαϊκής ζωγραφικής-λαϊκής άγιογραφίας (Δυτικής Μακεδονίας-Ήπειρου-Θεσσαλίας) 18ου-19ου αι.*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 56-57.

21 Τό παρεκκλήσι αυτό έφερε τοιχογραφίες του έτους 1571, οι όποιες έπιζωγραφήσθηκαν τό 1854 μέ δαπάνη του άρχιμανδρίτου Βενιαμίν Λαυριώτου. Βάσει της μεγαλογράμματης επιγραφής: Ο θεός και περικαλλής ναός των άθλοφόρων / Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων και στεφηφόρων / έν ψ ή λάρναξ πρόκειται πατρός Άθανασίου / Μεγίστης Λαύρας κτίτορος και θαυμαστού όσιου / έξωγραφήθη συνδρομή και εύλαβει προθέσει / δαπάνης φιλοτίμου τε άδρᾶ τῆ καταθέσει / Βενιαμίν του προσφιλοῦς Λαύρας Αρχιμανδρίτου / τέκνου γνησίου τε αυτής και αδελφοῦ προκρίτου του και ήγουμενεόντος τῆ θειῶ μονυδρίῳ / της Λαύρας εις Μολδάβιαν κειμένῳ Ίερτζουνσκήῳ (:) / ψ τῶν καλῶν ό παροχέυς Χριστός ό χαριδότης / δῶσι ψυχῆς και σώματος την ρῶσιν ως Δεσπότης / ψ έν έτει 1854 σεπτεμβρίου 30. Τέχνη ελαυογραφία / Ιστορήθη διά χειρός Μανουήλ Γεωργίου ζωγράφου του έν Σελίτζης έπαρχία Σισανίου. Ο ζωγράφος αυτός αναφέρεται στόν κατάλογο που έχει καταρτίσει ό Αθ. Βαρσαμίδης (*Η κοινωνική και οικονομική ζωή της Έρατύρας*, ό.π., σ. 44).

22 Βάσει της επιγραφής: Καί τά τεχνίτου μάθετε τά μετ' έπιμελείας / τά έργα τε

μάλιστα τήν προηγούμενη χρονιά (1854) από τό έτος ιστορήσεως του παρεκκλησίου των Αγίων Αποστόλων των Καυσοκαλυβίων. Οί τοιχογραφίες και των δύο παρεκκλησίων είναι συγγενούς τεχνοτροπίας. Στην περίπτωση όμως του Καυσοκαλυβίτικου παρεκκλησίου, ο ζωγράφος δέν καταφέρνει νά ξεφύγει από τό επίπεδο μίας πολύ απλοϊκής και συχνά κακότεχνης ζωγραφικής έκφρασης.

Τό λιτό ξυλόγλυπτο λαϊκής τέχνης τέμπλο του παρεκκλησίου των Αγίων Αποστόλων φέρει πολύ όμορφες άνθικές ζωγραφικές συνθέσεις. Σ' αυτό, ή εικόνα των αγίων Πάντων είναι του ίδιου ζωγράφου μέ εκείνον που ιστορήσε τίς τοιχογραφίες, βάση της έπιγραφής (κάτω δεξιά): «1855 / Διά χειρός Κωνσταντίνου Ιω[άννου] έκ Σελίτση»²³.

Από τίς τοιχογραφίες του παρεκκλησίου, οί όποιες δέ βρίσκονται σέ καλή κατάσταση, ξεχωρίζουμε τόν Παντοκράτορα στον τρούλο, ο όποιος εύλογεί και μέ τά δύο Του χέρια ενώ τό εύαγγέλιο στέκεται άνοικτό στή μέση Του (εικ. 6), τήν άπεικόνιση της Θείας Λειτουργίας στην έπόμενη από τόν Παντοκράτορα ζώνη, τούς Εύαγγελιστές στά τέσσερα λοφία του τρούλου (εικ. 7, 8), τήν παράσταση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (εικ. 9), πάνω άκριβώς από τήν υπέρθυρη κτητορική έπιγραφή καθώς και τίς προσωπογραφίες όρισμένων όσίων όπως του Πέτρου του Άθωνίτου και Όνουφρίου. Τέλος νά έποσημάνουμε τήν ιστορήση αγίων της Λέσβου, όπως ή άγία Μάρτυς Θωμαΐς, που υπογραμμίζουν τήν λεσβιακή καταγωγή του κτίτορος. Οί τοιχογραφίες που βρίσκονται στο ιερό Βήμα είναι σέ πολύ κακή κατάσταση από άπόψεως συντηρήσεως.

είώσαντα διά ύργογραφίας / Καλείται ούτος Μανουήλ ζωγράφος Γεωργίου / Σελίτζης Εύπατρίδου τε Νομού τε Σισανίου / Εν έτει 1854 μηνί Μαΐω 2 (Καλλιστράτου Λαυριώτου προηγούμενου, *Ιστορικών Προσκυνητάριον Ιερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας*, Αθήναι 1976, σ. 44).

23 Παταπίου μοναχού, *Έπιγραφές*, ό.π., σ. 256, έπιγρ. 225.

Παρεκκλήσι της Καλύβης του Άγίου Γεωργίου (Ίωασαφαίων)

Πρόκειται για τό παρεκκλήσι της μεγαλύτερης Καλύβης της Σκήτης των Καυσοκαλυβίων, αυτής του Άγίου Γεωργίου, που επικαλείται «των Ίωασαφαίων», από τήν όμώνυμη συνοδεία των ζωγράφων Ίωασαφαίων²⁴, που άσκήθηκαν εκεί²⁵. Τή διάσημη άγιογραφική άδελφότητα ίδρυσε ο μικρασιάτης μοναχός Ίωάσαφ (1832-1880, κατά κόσμον Έλεμίνογλου Ίορδάνης από τό Ανδρονίκιον Καππαδοκίας). Μετά από περιπλανήσεις σέ διάφορα άγιορειτικά σκηνώματα, όπως ή μονή Αγίου Παντελεήμονος, ή Ίβηριτική σκήτη τιμίου Προδρόμου και ή Κερασιά (στο Κελί του γέροντος Χατζηγεώργη, από τόν όποιο και έκάρη μεγαλόσχημος μοναχός), ο γέρον Ίωάσαφ έγκαταστάθηκε στην Καλύβη του Άγίου Νικολάου της Σκήτης Κουτλουμουσίου, όπου και πρωτοαπέκτησε συνοδεία. Αργότε-

24 Περί αυτών βλ. ένδεικτικά, Pargoire J., «A travers l' Orient: Academie artistique de Kausokalyvia», *Vizantijskij Vremennik* 10 (1903), σ. 634-635. Πα-νελλήνιο Λεύκωμα Έθνικής Έκατονταετηρίδος (1821-1921), τ. Δ' Καλά Τέχνη, έν Αθήναις 1927, σ. 161-163. Κουρίλα Ε, *Ιστορία του Άσκητισμού*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1927, σ. 50, 56-57, 65. Γεδεών Μ., *Ο Άθως. Αναμνήσεις-έγγραφα-σημειώσεις*, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 329. Καλοκύρη Κ., *Άθως. Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης*, Αθήνα 1963, σ. 253, 254, 257, 258, 261. Παπαστάμου Δ., *Η επίδραση της Ναζαρηνης Σκέψης στη νεοελληνική ζωγραφική*, Αθήνα 1977, σ. 67, 115. Εύγενίδου Δ., «Μία «συντεχνία άγιογράφων από τήν Κολακιά», *Μακεδονικά* 22 (1982) 188. Παπά Άθανασίου μητροπολ. Ήλιουπόλεως και Θείρων, «Ο άγιογραφικός οίκος των Ίωασαφαίων», *Άναφορά εις μνήμημ Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου*, τ. Α', Γενεύη 1989, σ. 139-158. Παύλου μοναχού Λαυριώτου, «Ιστορία της άδελφότητος Ίωασαφαίων του Άγίου Όρους», *Έφημέριος*, έτος ΜΔ' (1995) 13 (άνάτυπο), έτος ΜΕ' (1996) 1 (άνάτυπο). Παυλόπουλου Δ., «Η άπήχηση των ναζαρητών», έφημ. *Η Καθημερινή - Έπτά ήμέρες* 12/4/2001, σ. 4. Παταπίου μοναχού, *Άγιασμένες μορφές των Καυσοκαλυβίων*, ό.π., σ. 228-234.

25 Για τήν Καλύβη αυτή βλ. Παταπίου μοναχού Καυσοκαλυβίτου, *Η Τερά Καλύβη του Άγίου Γεωργίου Ίωασαφαίων στά Καυσοκαλύβια του Άγίου Όρους*, έκδ. Ί. Καλ. Αγ. Γεωργίου Ίωασαφαίων, Άγιον Όρος 2010.

ρα, τό 1858, ή συνοδεία μετακόμισαν στή Σκήτη τής Άγίας Άννης, όπου έγκαταβίωσαν στήν Καλύβη του Εὐαγγελισμοῦ. Ἐκεῖ πρωτοασχολήθηκαν μέ τήν τέχνη τής άγιογραφίας. Τό 1864 άγόρασαν τό Κελί τών Εἰσοδίων τής Θεοτόκου Κερασιας, τό όποιο καί άνακαίνισαν, ενώ στίς άρχές του 1882, λίγο μετά τήν κοίμηση του γέροντος Ἰωάσαφ, μετακόμισαν υπό τόν ιερομόναχο Αντώνιο στά Καυσοκαλύβια, όπου, τό 1883, έκτισαν στή θέση τής μικρής Καλύβης τής Άναλήψεως, τή σημερινή Καλύβη του Άγίου Γεωργίου. Τό 1900, ό σουλτάνος Χαμίτ, τίμησε τήν άδελφότητα μέ τό χρυσό μετάλλιο καλών τεχνών καί άργότερα μέ τό παράσημο «Μετσητιέ» τρίτης τάξεως, για τίς καλλιτεχνικές εργασίες της σέ διάφορες περιοχές τής Τουρκίας. Οἱ Ἰωασαφαῖοι ζωγράφιζαν φυσιοκρατικά, μέ τήν τεχνική τής έλαιογραφίας σέ μουσαμά, κινούμενοι στό πλαίσιο τής λεγόμενης «ναζαρηνης», νατουραλιστικής-άναγεννησιακής τεχνοτροπίας²⁶.

Τό παρεκκλήσι του Άγίου Γεωργίου άνηγέρθηκε τό 1886 καί εγκαινιάσθηκε ένα χρόνο μετά από τόν οικουμενικό πατριάρχη Ἰωακείμ Γ' τόν Μεγαλοπρεπή (1878-1884, 1901-1911). Στό ευρύχωρο αυτό παρεκκλήσι κυριαρχεί ή τέχνη ρωσικής τεχνοτροπίας τής εποχής -πού ως γνωστόν χρησιμοποιούσε τό λάδι αντί τής αὐγοτέμπερας- μέ τούς κανόνες τής όποίας άγιογραφούσε ή συνοδεία τής Καλύβης. Τό τέμπλο έχει μεταφερθει από τή Ρωσία, στήν όποία οἱ Ἰωασαφαῖοι είχαν στείλει εκατοντάδες έργα τους. Τόσο οἱ φορητές εἰκόνες πού κοσμούν τό

26 Για τό εργαστήριο τών Ἰωασαφαίων βλ. Παταπίου μοναχοῦ, *Τά εἰκονογραφικά εργαστήρια*, ό.π., σ. 416-420. Ἐπίσης τήν εἰσήγησή μας: «Ο άγιογραφικός οἶκος τών Ἰωασαφαίων στή σκήτη Καυσοκαλυβίων (ίδρυση 1858): εἰκονογραφικά πρότυπα, άπήχηση, έπιδράσεις» στά υπό δημοσίευση Πρακτικά τής Στρογγυλής Τράπεζας: «Ἡ Ναζαρηνή Ζωγραφική στήν Ἑλλάδα καί τό Άγιον Ὄρος», πού πραγματοποιήθηκε στό πλαίσιο του Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Τό Άγιον Ὄρος στά χρόνια τής Απελευθέρωσης», Θεσσαλονίκη 23-25 Νοεμβρίου 2012.

τέμπλο όσο καί αυτές πού κοσμούν τούς τοίχους του παρεκκλησίου, είναι ένυπόγραφα έργα τών Ἰωασαφαίων.

Ἐργα του ίδιου εργαστηρίου θεωροῦνται καί οἱ λιγοστές τοιχογραφίες-έλαιογραφίες του παρεκκλησίου, οἱ όποιες έντοπίζονται μόνο στον τρούλο, στά λοφία του καί στήν περίμετρο τών τεσσάρων τόξων, πού συγκρατοῦν τόν τρούλο.

Στόν τρούλο, αντί για τόν καθιερωμένο Παντοκράτορα, βρισκουμε ίστορημένη τήν Άγία Τριάδα, σύμφωνα μέ τή δυτικότερη έκδοχή της (εἰκ. 10). Στήν παράσταση κυριαρχεί τό έρυθρό αλλά καί τό γαλάζιο χρώμα, τόσο στά ένδύματα, όσο καί στον κάμπο. Εἰκονίζονται ό Πατήρ ως ό Παλαιός τών Ἡμερών καί ό Υἱός, καθήμενοι επί τών Χερουβίμ, καθώς καί τό Άγιο Πνεῦμα μέ μορφή περιστεριοῦ, έντός άκτινωτοῦ μεταλλίου. Ανάμεσα στον Πατέρα καί τόν Υἱό, εἰκονίζεται μεγάλου μεγέθους οὐράνια σφαίρα, πού στήν άνω πόλο της φέρει σταυρό. Ἐκτός από τούς άγγέλους πού παριστάνονται ως υποπόδια του Πατρός καί του Υἱοῦ, άγγελοι υπάρχουν καί σέ άλλα σημεία του κάμπου. Ἡ έπιλογή τής συγκεκριμένης παράστασης θά πρέπει, εκτός από τόν έμφανή έπαρρεασμό της από τίς ρωσικές έλευθεριότητες στήν έκκλησιαστική τέχνη, καί στό ότι ή ίδια ή Σκήτη τών Καυσοκαλυβίων είναι άφιερωμένη στήν Άγία Τριάδα.

Στή ζώνη πού ακολουθεῖ τήν προηγούμενη σύνθεση, απεικονίζονται προφήτες, έντός γραπτών πλαισίων μέ μπαρόκ διακόσμηση, όπως ό Ἡλίας, ό Ζαχαρίας, ό Δανιήλ, ό Δαβίδ κ.ά. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι στή θέση κάποιων παράθυρων πού δέν άνοιχθηκαν στό τύμπανο του τρούλου για φωτισμό, είναι ζωγραφισμένα μέ πειστικό τρόπο άλλα παράθυρα, πού μοιάζουν μέ πραγματικά. Στά τέσσερα λοφία του τρούλου εἰκονίζονται οἱ τέσσερεις Εὐαγγελιστές (εἰκ. 11), ενώ σέ ζώνη περιμετρικά τών τεσσάρων τόξων πού στηρίζουν τόν τρούλο, εἰκονίζονται σέ μετάλλια προσωπογραφίες άγίων Αποστόλων εκ τών Ἑβδομήκοντα.

Ἡ ἀπόδοση τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στοὺς Ἰωασαφαίους θά πρέπει νά θεωρηθεῖ ἀσφαλῆς, καθὼς αὐτὲς παρουσιάζουν ὁμοιότητες, ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς, μὲ ἐνυπόγραφες εἰκόνες τοῦ ἰδίου ἐργαστηρίου, πού βρίσκονται τόσο στό ἴδιο τὸ παρεκκλήσι ὅσο καί στό Κυριακὸ τῆς σκῆτης. Εἰδικότερα, ἡ ἀπεικόνιση τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι πανομοιότυπη μὲ ἐκείνην τῆς ἀντίστοιχης φορητῆς εἰκόνας, πού βρίσκεται στό κύριο προσκυνητᾶρι, στὸν κυρίως ναὸ τοῦ Κυριακοῦ τῶν Καυσοκαλυβίων, ἀλλὰ καί τὴν ἀντίστοιχη παράσταση στό ἐπιστύλιο τοῦ τέμπλου τοῦ καθολικοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας, τοῦ ὁποῖου τὶς πολυπληθεῖς εἰκόνες (πλὴν τῶν δεσποτικῶν τοῦ Κυρίου καί τῆς Θεοτόκου) ἰστόρησε ὁ ἐκ τῆς ἀδελφότητος τῶν Ἰωασαφαίων μοναχὸς Ἰωαννίκιος ὁ Αἰγινήτης, στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ.²⁷

Παρεκκλήσια τῶν Καλυβῶν Γενεσίου Θεοτόκου, Ἁγίας Ἄννης, Ἁγίων Πάντων καὶ Ζωοδόχου Πηγῆς

Ὀλοκληρώνοντας τὴν συνοπτικὴ αὐτὴ περιδιάβασή μας στὰ τοιχογραφημένα παρεκκλήσια τῆς σκῆτης Καυσοκαλυβίων, θά πρέπει νά ἀναφέρουμε ὅτι μεμονωμένες τοιχογραφίες τοῦ 19ου αἰ. συναντοῦμε καί στὰ παρεκκλήσια τῶν Καλυβῶν τοῦ Γενεσίου Θεοτόκου, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς Ἁγίας Ἄννης καί τῶν Ἁγίων Πάντων.

Σύμφωνα μὲ μαρμαρίνη ἐπιγραφή, πού εἶναι ἐντοιχισμένη πάνω ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ ἱεροῦ Βήματος, στὸν ἐξωτερικὸ νότιο τοῖχο τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου

27 Ἔργα τοῦ κοσμοῦν τοὺς ναοὺς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα (παλαιὰ Μητρόπολη) καί τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὴν Πάτρα καί τοῦ Ἁγίου Βασιλείου στὰ Βραχνεῖα Πατρῶν, τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὴν Ἐρμούπολη Σύρου κ.ά. Ἐγκαταλείποντας τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔζησε στό ἔξῃς στὸν Πειραιᾶ, ὅπου συνέχιζε νά ἀγιογραφεῖ. Περισσότερα γιὰ τὸν ζωγράφο καί τὸ ἔργο του βλ. Παταπίου μοναχοῦ, *Τὰ εἰκονογραφικὰ ἐργαστήρια*, ὁ.π., σ. 421-422.

τῆς ὁμώνυμης Καλύβης, ὁ ὑπάρχων ναὸς ἀνεγέρθηκε στὶς 15 Ἰουλίου τοῦ 1835. Τὸ πιθανότερο εἶναι νά πρόκειται γιὰ χρονολογία ἀνακαινίσεως, καθὼς ἀναφέρεται ὅτι στὴν Καλύβη αὐτὴ βαπτίστηκε ὁ νεομάρτυς Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Ἀγαρινῶν, πού μαρτύρησε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1819²⁸. Στὸ σημερινὸ παρεκκλήσι ὑπάρχει μόνον ἡ ἐλαιογραφία τοῦ Παντοκράτορος στὸν τροῦλο, ἔργο μετρίας τέχνης ἄγνωστου ζωγράφου τοῦ τέλους τοῦ 19ου μὲ ἀρχῆς τοῦ 20οῦ αἰ. (εἰκ. 12). Ὁ Κύριος μὲ τὸ δεξιὸ Του χέρι εὐλογεῖ ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸ κρατεῖ κλειστὸ εὐαγγέλιο.

Στὸ παρεκκλήσι τῆς Καλύβης τῆς Κοιμήσεως τῆς Ἁγίας Ἄννης καί στὸν τροῦλο σώζεται ἡ ἐλαιογραφία τοῦ Χριστοῦ Παντοκράτορα. Σύμφωνα μὲ πληροφορίες, πρόκειται γιὰ ἔργο τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰ. τοῦ ἱεροδιακόνου Παμφίλου ἀπὸ τὶς Καρυές, ὁ ὁποῖος τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μάθαινε τὴν τέχνη τῆς ἀγιογραφίας στὴ σχολὴ τῶν ζωγράφων Ἰωασαφαίων στὰ Καυσοκαλύβια.

Στὸ ἡμερεπωμένο σήμερα παρεκκλήσι τῆς Καλύβης τῶν Ἁγίων Πάντων²⁹ καί στὸ ἱερό Βῆμα, σώζονται δύο σπαράγματα τοιχογραφιῶν, στὴν κόγχη τῆς ἁγίας Τράπεζας καί τῆς Προθέσεως, πού πρέπει νά ἀγιογραφήθηκαν κατὰ τὴν διάρκεια μιᾶς ἀνακαινίσεως τῆς Καλύβης ὑπὸ τὸν ἱερομόναχο Νικόδημο, ἀγιογράφο ἐκ Σερρών καταγόμενος³⁰, ὁ ὁποῖος εἶχε στὴ συνοδεία του τὸν περίφημο ξυλογλύπτη ἀλλὰ καί ἀγιογράφο μοναχὸ Ἀρσένιο (1866-1956)³¹. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ γέροντα, ἡ

28 Παταπίου μοναχοῦ Καυσοκαλυβίτου, «Ἡ ἀγιορειτικὴ Σκῆτη τῶν Καυσοκαλυβίων καί ἡ ἀγιοτόκος νῆσος Λέσβος», *Ἡ Ὁσία Θωμαῖς* 3 (2004) 13-14. Τοῦ ἰδίου, *Ἀγιασμένες μορφές τῶν Καυσοκαλυβίων*, ὁ.π., σ. 97-102.

29 Στὸν ἐξωτερικὸ νότιο τοῖχο τοῦ παρεκκλησίου καί πάνω ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ ἱεροῦ Βήματος ὑπάρχει πλίνθινη ἐντοιχισμένη ἐπιγραφή μὲ τὴ χρονολογία 1803, ἐκατέρωθεν ἐπίσης πλίνθινου ἐντοιχισμένου σταυροῦ.

30 Ὁ γέρον Νικόδημος ὁ ζωγράφος ἐκοιμήθη τὸ 1907 στὴν Καλύβη τῶν Ἁγίων Πάντων. Λίγο ἀργότερα, λόγω καταστροφικῶν καιρικῶν συνθηκῶν, κατακρημνίσθηκε μέρος τῆς Καλύβης, ὅποτε καί αὐτὴ ἐγκαταλείφθηκε.

31 Περί αὐτοῦ βλ. Παταπίου μοναχοῦ, *Ἀγιασμένες μορφές*, ὁ.π., σ. 191-195.

συνοδεία ονομαζόταν «τῶν Νικοδημαίων». Στὴν κόγχη τῆς στενῆς ἀγίας Τράπεζας εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος βρεφοκρατοῦσα ὡς Πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν, ἐνῶ στὴν Πρόθεση ἔχει ἱστορηθεῖ τὸ εἰκονογραφικὸ θέμα τοῦ Νυμφίου Χριστοῦ, ποῦ ἐπιγράφεται «Ἴδε ὁ Ἄνθρωπος». Καὶ οἱ δύο παραστάσεις-ἐλαιογραφίες (εἰκ. 13) ἔχουν φιλοτεχνηθεῖ μετὰ τὴν ἀναγεννησιακῆ-ρωσικὴ τεχνοτροπία καὶ θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ἔργα τοῦ ἐργαστηρίου τῆς ἴδιας τῆς Καλύβης, τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰ. ἢ τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 20οῦ αἰ., ἐπιρρεασμένα ἀπὸ τὴν τεχνοτροπία τῶν γειτόνων τους Ἰωασαφαίων, ποῦ κυριαρχοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Στὴν Καλύβη τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ στὸν τρούλο τοῦ παρεκκλησίου αὐτῆς εἶχε ἱστορηθεῖ ἡ μὴ σωζόμενη σήμερα τοιχογραφία τοῦ Παντοκράτορος (εἰκ. 14)³². Ἡ παράσταση εἶχε ἱστορηθεῖ στὸ νότιο ἡμισφαίριο τοῦ τυμπάνου τοῦ τρούλου, καὶ ὄχι στὴν καθιερωμένη θέση, στὸ κέντρο δηλ. τοῦ θόλου. Ἐξάχρωμη ταινία περιέβαλλε περιμετρικὰ τὸ θέμα ἀλλὰ καὶ ὅλο τὸν τρούλο. Ὁ Κύριος μετὰ τὸ δεξιὸ Του χέρι εὐλογοῦσε ἐνῶ μετὰ τὸ ἀριστερὸ Του κρατοῦσε ἀνοιχτὸ εὐαγγέλιο, ποῦ μετὰ μικρογράμματη γραφὴ μετέγραφε τὸ κυριακὸ λόγιο «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι». Ἐπρόκειτο γιὰ καλὰ φιλοτεχνημένη παράσταση, δυτικότεροισ τεχνοτροπίας, ἀγνώστου καλλιτέχνη τοῦ τέλους τοῦ 19ου-ἀρχῆς 20οῦ αἰ., πιθανόν ἔργο τῆς συνοδείας τῶν Νικοδημαίων, ποῦ ἀσκούσαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν Καλύβη, καὶ οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ τὴν Καλύβη τῶν Ἁγίων Πάντων³³. Εἶναι ἐπίσης ὁμως πιθανόν,

32 Φωτογράφιση τῶν ἀρχῶν τοῦ 2005. Ἡ παράσταση ἐπικαλύφθηκε πρόσφατα ἀπὸ μετρίας τέχνης σύγχρονη ἀγιογραφία.

33 Ἡ συνοδεία τῶν Νικοδημαίων μετεγκαταστάθηκε στὴν Καλύβη τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μετὰ τὸν προαναφερθέντα μοναχὸ Ἀρσένιο καὶ συνοδεία τὸ μοναχὸ Γερμανὸ ἀπὸ τὸ Ἀλιβέρι Εὐβοίας († 1955), τὸν ἱερομόναχο Νικόδημο τὸ Σμυρναῖο (1880-1936) καὶ τὸν ἀνηψιὸ του Ξυλογλύπη καὶ ἀγιογράφο ἱερομόναχο Ἐπιφάνιο. Γιὰ τὸ ἐργαστήριό αὐτὸ βλ. Παταπίου μοναχοῦ, *Τὰ εἰκονογραφικὰ ἐργαστήρια*, ὁ.π., σ. 421.

νὰ εἶναι ἔργο τῶν προηγούμενων οἰκητόρων τῆς Καλύβης, ἐπίσης ἀγιογράφων, τοῦ ἤδη ἀναφερθέντος Ἰωαννικίου μοναχοῦ τοῦ ἐξ Αἰγίνης, τοῦ ὁμώνυμου ἀνηψιοῦ του Ἰωαννικίου μοναχοῦ Μαυρόπουλου³⁴ καὶ Λουκᾶ μοναχοῦ.

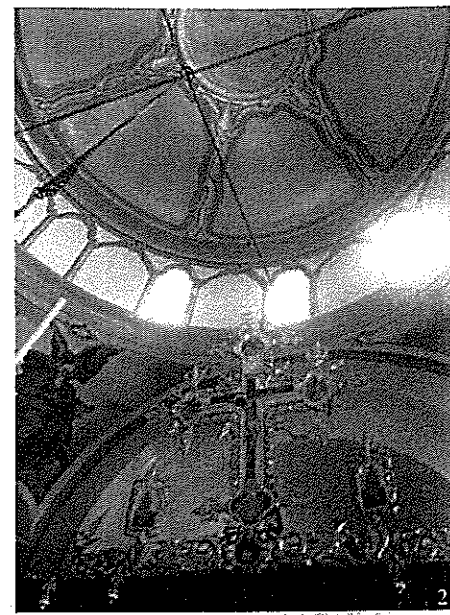
Στὴ μελέτη αὐτή, ἡ ὁποία ὁλοκληρώθηκε σὲ τρία μέρη, ἐγίνε μία περιήγηση στὰ τοιχογραφημένα παρεκκλήσια τῆς σκῆτης Καυσοκαλυβίων, καλύπτοντας τὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ τὸν 17ο ὡς τὶς ἀρχῆς τοῦ 20οῦ αἰ. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἀναφερθήκαμε στὰ παρεκκλήσια τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τοῦ Κελιοῦ τοῦ Ἁγίου Νείλου καθὼς καὶ στὰ παρεκκλήσια τῶν Καλυβῶν Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Καυσοκαλύβη, Ἁγίου Ἀκακίου, Ἁγίου Εὐσταθίου, Ἁγίων Ἀποστόλων, Ἁγίου Γεωργίου Ἰωασαφαίων, Γενεσίου τῆς Θεοτόκου, Κοιμήσεως Ἁγίας Ἄννης, Ἁγίων Πάντων καὶ Ζωοδόχου Πηγῆς. Μετὰ τὴν ἀπαραίτητη ἀναφορά στοὺς κτήτορες τῶν παρεκκλησίων, μετὰ βάση τὶς διαθέσιμες πληροφορίες, ἐξετάστηκαν μετὰ συνοπτικὸ τρόπο τὰ εἰκονογραφικὰ προγράμματα τῶν παρεκκλησίων, ἐνῶ ἐγίνε ἀναφορὰ στὰ ζωγραφικὰ ἐργαστήρια ποῦ τὰ δημιούργησαν. Ἀπὸ τὰ παρεκκλήσια αὐτά, σὲ ἓνα (παρεκκλήσι Ὑπαπαντῆς κελιοῦ Ἁγίου Νείλου) σώζονται μόνο σπαράγματα ἀπὸ τὸ ζωγραφικὸ διάκοσμο, σὲ τρία ἀπὸ αὐτά (παρεκκλήσια Καλυβῶν Ἁγίου Ἀκακίου, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἁγίων Ἀποστόλων) οἱ τοιχογραφίες καλύπτουν ὁλόκληρη τὴν ἐπιφάνειά τους, ἐνῶ στὰ ὑπόλοιπα, μόνο ἓνα μέρος, συνήθως ὁ τρούλος, ἔχει ἱστορηθεῖ. Τὰ ἐξαιρέτα αὐτά ἔργα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς, στὰ ὁποία ἀναφερθήκαμε, εἶναι ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς πλούσιας καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τῶν τριῶν τελευταίων αἰῶνων στὸ Ἅγιον Ὄρος.

34 Ἀργότερα, ἀναχωρῶντας ἀπὸ τὰ Καυσοκαλύβια ἀσκήθηκε στὸ λαυριωτικὸ κελὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Σκουρταίων στὶς Καρυές, ὅπου καὶ ἐκοιμήθη.

Αναμφίβολα, ξεχωριστή θέση ανάμεσα στα τοιχογραφημένα παρεκκλήσια των Καυσοκαλύβια κατέχουν τό παρεκκλήσι τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου τής Καλύβης τού Ἁγίου Ἀκακίου (ἐργαστήριο ἱερομονάχου Παρθενίου τού ἐξ Ἀγρᾶφων, 1759) καί τό παρεκκλήσι τού Ἁγίου Ἰωάννου τού Θεολόγου τής ὁμώνυμης Καλύβης (μοναχός Μητροφάνης ὁ Χίος, 1777). Τό πρῶτο, εἶναι ἓνα λαμπρό παράδειγμα τής ζωγραφικῆς ἐκείνης τάσης τής ἐποχῆς, πού πρότεινε τήν ἐπιστροφή καί ἀντιγραφή τῶν παλαιότερων προτύπων τής τέχνης τής ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων καί κυρίως τής συμβατικά λεγόμενης «Μακεδονικῆς» Σχολῆς. Κύριος ἐκφραστής τού ρεύματος αὐτοῦ στάθηκε, ὡς γνωστόν, ὁ ἱερομόναχος Διονύσιος ἀπό τόν Φουρνά τῶν Ἀγρᾶφων. Στό παρεκκλήσι αὐτό, χαρακτηριστική ἐπίσης εἶναι ἡ σύνδεση τού εἰκονογραφικοῦ προγράμματος τόσο μέ τό Βίο τῶν ἁγιασμένων μορφῶν, πού ἀσκήθηκαν στήν ἀρχαία αὐτή Καλύβη ὅσο καί μέ τό ἀντιρρητικό (ἀντιπαπικό) πνεῦμα τής ἐποχῆς. Μέ τή σειρά του, τό δεύτερο παρεκκλήσι, ἐντυπωσιάζει μέ τήν πληρότητα τού εἰκονογραφικοῦ του προγράμματος καί τή ζωντάνια τῶν χρωμάτων τῶν τοιχογραφιῶν του.

Στή φιλότεχνη σκῆτη τῶν Καυσοκαλυβίων, ἡ ἐκκλησιαστική ζωγραφική τέχνη, ἀκολουθώντας ὅμως πλέον τά διδάγματα τού φίλου τής Σκῆτης κυρ Φῶτη Κόντογλου³⁵, συνεχίζει καί στίς μέρες μας νά θεραπεύεται ἀπό τούς ὀρεσίβιους κληρονόμους τής πλούσιας καλλιτεχνικῆς παράδοσης τῶν παρελθόντων αἰώνων, πού μικρό μόνο μέρος της παρουσιάσαμε στήν παρούσα μελέτη. Εὐχόμεστε ἡ ἀναφορά μας αὐτή νά ἀποτελέσει κίνητρο ὥστε εἰδικότεροι ἀπό ἐμᾶς ἐπιστήμονες νά ἀσχοληθοῦν διεξοδικότερα μέ τήν τέχνη τής πλέον ἀπομακρυσμένης αὐτῆς περιοχῆς τού Ἁγίου Ὄρους.

35 Γιά τή σχέση τῶν Καυσοκαλυβίων μέ τό Φῶτη Κόντογλου βλ. Παταπίου μον. Καυσοκαλυβίτου, «Ὁ Φῶτης Κόντογλου καί ὁ μοναχός Ἰσίδωρος Καυσοκαλυβίτης. Σχέσεις ἀλληλεπιδράσεως μέσα ἀπό κείμενά τους καί ἀνέκδοτες ἐπιστολές», *Παρνασσός ΜΣΤ* (2004) 203-260.

Εἰκ. 1. Ἅγιον Ὄρος. Σκῆτη Καυσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Ἁγίου Εὐσταθίου. Ἐξωτερική ἀποψη.

Εἰκ. 2. Ἅγιον Ὄρος. Σκῆτη Καυσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Ἁγίου Εὐσταθίου. Ἐσωτερικό. Τμήμα τής τοιχογραφικῆς διακόσμησης. Γ' δεκαετία 20οῦ αἰ.

Εἰκ. 3. Ἅγιον Ὄρος. Σκῆτη Καυσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Ἁγίου Εὐσταθίου. Ἐσωτερικό. Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης. Γ' δεκαετία 20οῦ αἰ.

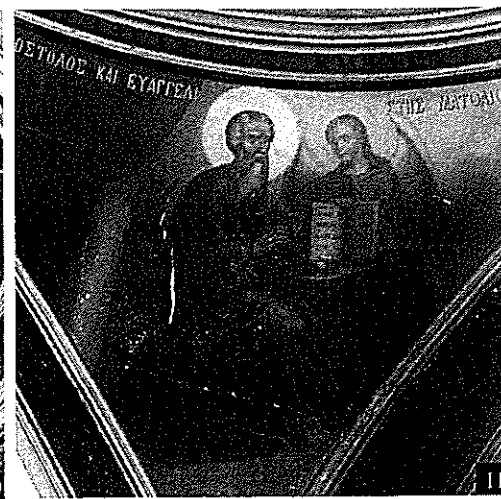
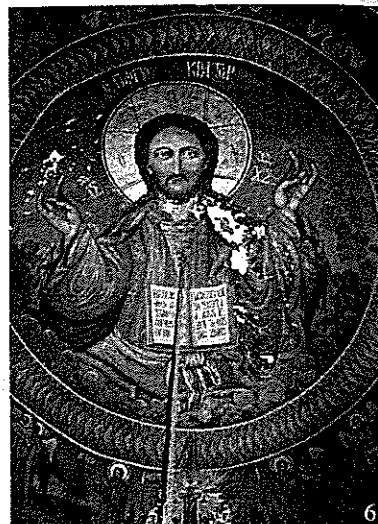

Εικ. 4. Άγιον Όρος. Σκήτη Κανσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Αγίων Άποστόλων. Έξωτερική άποψη.

Εικ. 5. Άγιον Όρος. Σκήτη Κανσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Αγίων Άποστόλων. Έσωτερικό. Η κτιτορική έπιγραφή.

Εικ. 6. Άγιον Όρος. Σκήτη Κανσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Αγίων Άποστόλων. Ο Παντοκράτορας στόν τρούλο. 1855.

Εικ. 7. Άγιον Όρος. Σκήτη Κανσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Αγίων Άποστόλων. Ο ευαγγελιστής Λουκάς. 1855.

Εικ. 8. Άγιον Όρος. Σκήτη Κανσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Αγίων Άποστόλων. Ο Ευαγγελιστής Μάρκος. 1855.

Εικ. 9. Άγιον Όρος. Σκήτη Κανσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Αγίων Άποστόλων. Η Κοίμησις της Θεοτόκου. 1855.

Εικ. 10. Άγιον Όρος. Σκήτη Κανσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Αγίου Γεωργίου Ιωασαφαίων. Έσωτερικό. Τοιχογραφίες στόν τρούλο. Τέλη 19ου αι.

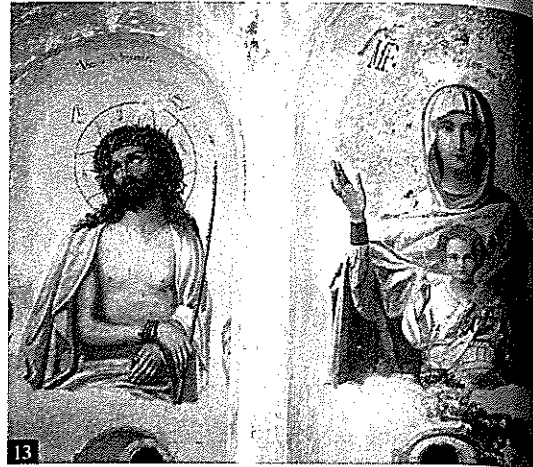
Εικ. 11. Άγιον Όρος. Σκήτη Κανσοκαλυβίων. Παρεκκλήσι Αγίου Γεωργίου Ιωασαφαίων. Ο Άπόστολος και Ευαγγελιστής Ματθαίος. Τέλη 19ου αι.

Εικ. 12. Άγιον Όρος.
Σκήτη Κουσοκαλυβίων.
Παρεκκλήσι Γενεσίου
Θεοτόκου. Έσωτερικό.
Ό Παντοκράτορας στον
τρούλο. Τέλη 19ου-άρχές
20ου αι.

Εικ. 13. Άγιον Όρος.
Σκήτη Κουσοκαλυβίων.
Παρεκκλήσι Αγίων
Πάντων. Έσωτερικό. «Ίδε ό
Άνθρωπος» και Πλατυτέρα
των Ουρανών. Τοιχογραφίες
στό ιερό Βήμα. Τέλη 19ου-
άρχές 20ου αι.

Εικ. 14. Άγιον Όρος.
Σκήτη Κουσοκαλυβίων.
Παρεκκλήσι Ζωοδόχου
Πηγής. Έσωτερικό. Ό
Παντοκράτορας στον
τρούλο. Τέλη 19ου-άρχές
20ου αι.

4935 B

Άθανάσιος Ε. Καραθανάσης
Καθηγητής Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Κώδικας τής Μονής Καρακάλλου
τής περιόδου 1864-1895
περιέχων όνόματα μοναχών της

Τόν Όκτώβριο του 2011 σέ προσκυνηματική επίσκεψή μας στην Μονή Καρακάλλου με τους φίλους, τον ιατρό κ. Χρήστο Γρ. Κυρπιζίδη και τον έμπορο κ. Θεοφάνη Ίακ. Παπαδόπουλο, έντόπισσα, χάρη στην βοήθεια του μοναχού Νεκταρίου Καρακαλληνού, κώδικα σέ χώρο όπου φυλάσσονται και άλλα κειμήλια τής Μονής. Ό κώδικας καλύπτει την περίοδο 1864 -1895 και σ' αυτόν αναγράφονται τὰ όνόματα των μοναχών τής περιόδου αυτής, καθώς και τὰ χορηγούμενα σ' αυτούς ένδύματα και λοιπά¹.

Ό Μονή Καρακάλλου ιδρύθηκε στα πρώτα πενήντα χρόνια τής ιστορίας του Άγιου Όρους αλλά κατά την παράδοση ιδρυτής τής Μονής υπήρξε ό Ρωμαίος αυτοκράτορ Άντώνιος Καρακάλλας. Παράδοξον, ασφαλώς, μολοντί, άγνωστο για ποίο λόγο είχε παγιωθει μία τέτοια αντίληψη του 17ου αι. στην ίδια την Μονή. Παραλλαγή τής παραδόσεως θέλει ως ιδρυτή της τον Νικόλαο Καρακαλά, άρχοντα από μικρή πόλη τής Βλαχίας. Άλλοι λέγουν ότι ή Μονή όφείλει την όνομασία της στην πελοποννησιακή οικογένεια Καρακάλλου ή Καρακαλά ή

¹ Θερμώς ευχαριστώ τον καθηγούμενο τής Ί. Μ. Καρακάλλου κ. Φιλόθεο πού μου επέτρεψε νά μελετήσω τον κώδικα και τον μοναχό π. Νεκτάριο Καρακαλλινό πού μου υπέδειξε την ύπαρξη του κώδικα αυτού.